

มาตรการป้องกันความรุนแรง

อย่างไม่เป็นทางการ :

การมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงของแฟนบอลไทย*

อาจินต์ ทองอยู่คง

นักวิจัยอิสระ

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอว่า แม้ฟุตบอลไทยถูกมองว่ามีความรุนแรงเกิดขึ้นมากและแฟนบอลมักจะถูกกล่าวถึงในแง่ของการเป็นผู้ก่อความรุนแรง แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นแฟนบอลไทยก็สามารถมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงได้ผ่าน “มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการ” อันได้แก่ การกำหนด “ธรรมเนียมแฟน” หรือระเบียบข้อปฏิบัติของแฟนบอล, บทบาทของผู้นำเชียร์ในการผ่อนคลายอารมณ์ของแฟนบอล, และกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างแฟนบอลต่างสโมสร มาตรการดังกล่าวทำงานผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแฟนบอล โดยมีการรวมตัวกันได้เป็นชุมชนแฟนเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งการที่แฟนบอลมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงนั้นนับเป็นมาตรการป้องกันความรุนแรงในฟุตบอลที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย

*บทความนี้ปรับปรุงมาจากส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “แอลกอฮอล์ ความรุนแรง และมาตรการป้องกันในฟุตบอลไทย” โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และ ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.)

Measure of Informal Violence Prevention : Fan Participation in the Prevention of Violence in Thai Football

Arjin Thongyuukong

Independent researcher

Abstract

This article argues that, although Thai football leagues are permeated with violence and fans are often stigmatized as offenders, football fans could play a role reducing this violence through “measure of informal violence prevention”. For example, many fan groups have enacted “football fan’s code of conduct” to curb violent behavior. Chant-leaders can also play a constructive role in toning down violent emotions and increased contact between fan clubs could strengthen relationships. These informal measures operate through relationships between fans, so solidarity within fans' communities is an important factor in their success and the participation of fans generally is important in preventing football violence.

บทนำ

ปัจจุบันการแข่งขันฟุตบอลสโมสรไทยได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในฤดูกาลแข่งขัน 2556 เฉพาะการแข่งขันระดับไทยพรีเมียร์ลีกมีผู้เข้าชมการแข่งขันที่สนามรวมตลอดทั้งปี 1,657,887 คน¹ และหากรวมถึงการแข่งขันระดับดิวิชั่น 1 และ 2 ด้วยแล้ว คาดว่าในแต่ละสัปดาห์จะมีผู้เข้าชมการแข่งขันที่สนามทั่วประเทศรวมแล้วมากกว่า 100,000 คน เรียกได้ว่าทุกวันนี้การแข่งขันฟุตบอลกลายเป็นหนึ่งในกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจของผู้คนจำนวนมาก

ภายใต้กระแสความนิยมของฟุตบอลไทยนี้เอง ก็ได้มีการก่อตั้งสโมสรฟุตบอลในจังหวัดต่างๆทั่วประเทศ² เกิดการแข่งขันฟุตบอลมากถึงประมาณ 50-60 นัดต่อสัปดาห์ จากปริมาณการแข่งขันและจำนวนผู้ชมที่มากขึ้นก็เริ่มปรากฏเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับฟุตบอล (football-related violence) มากขึ้นไปด้วย³ นับตั้งแต่เหตุการณ์ความรุนแรงครั้งสำคัญ ที่ก่อให้เกิดความตื่นตัวแก่สังคมไทยในการแข่งขันฟุตบอลซึ่งถ้วยพระราชทานถ้วย ก. ระหว่างสโมสรเมืองทอง หนองจอก ยูไนเต็ดกับการทำเรือไทย เอฟซี เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2553 และในการแข่งขันระหว่างสโมสรนครปฐม เอฟซีกับศรีสะเกษ-เมืองไทย เอฟซีเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2553 ที่ทั้ง

¹ บริษัทไทยพรีเมียร์ลีกจำกัด. “ดร.วิจิต แยมบุญเรือง แดงสรุปสถิติการแข่งขันประจำปี 2013 ในงาน Meet the Press” เข้าถึงได้จาก www.thaipremierleague.co.th/news_detail.php?nid=00464 (1 กรกฎาคม 2557), 7 พฤศจิกายน 2556.

² ปัจจุบันเกือบทุกจังหวัดในประเทศไทยมีสโมสรฟุตบอลอย่างน้อยหนึ่งสโมสร ยกเว้นจังหวัดแม่ฮ่องสอนและบึงกาฬ

³ แม้ว่าภาพลักษณ์ของฟุตบอลไทยนั้นมักจะถูกมองว่ามีความรุนแรงอยู่มาก แต่จากผลการศึกษาอีกส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยนี้ก็พบว่าความรุนแรงในฟุตบอลไทยยังไม่เกิดขึ้นมากนักโดยเฉพาะเมื่อเปรียบกับต่างประเทศ จากสถิติการลงโทษการทำผิดข้อบังคับการแข่งขันของบริษัทไทยพรีเมียร์ลีก จำกัดในฤดูกาล 2556 พบว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่ร่างกายและทรัพย์สินโดยตรงนั้นไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งหรือก่อให้เกิดความเสียหายมากนัก การแข่งขันในระดับพรีเมียร์ลีกและดิวิชั่น 1 ที่มีทั้งหมด 578 นัดนั้น มีการกระทำผิดข้อบังคับในลักษณะดังกล่าวทั้งหมด 12 นัด คิดเป็น 2.1 % ของการแข่งขันทั้งหมด และยังไม่มีส่วนได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต นอกจากนี้แล้ว เหตุการณ์ความรุนแรงในฟุตบอลไทยแต่ละครั้งก็มักจะเกิดขึ้นในการแข่งขันที่มีริบพิเศษเฉพาะบางลักษณะคือ 1. เป็นการแข่งขันที่มีผลสำคัญ 2. แฟนบอลเกิดความไม่ไว้วางใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ตัดสิน 3. มีผู้ชมจำนวนมาก และ 4. เกิดความบกพร่องในการรักษาความปลอดภัย, ดูรายละเอียดเกี่ยวกับสถิติและตัวอย่างของกรณีความรุนแรงที่เกิดขึ้นในฟุตบอลไทยได้ที่ อาจินต์ ทองอยู่คง. “แฟนบอล แอลกอฮอล์ และความรุนแรงในฟุตบอลไทย” ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว, พงศกร สงวนศักดิ์, และจุติพร ทรัพย์ปัญญาญาณ (บรรณาธิการ). **ฟุตบอลไทย: ประวัติศาสตร์ อำนาจ การเมือง และความเป็นชาย** (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน), 2557, หน้า 153-210.

สองเหตุการณ์ทำให้มีผู้บาดเจ็บจำนวนหลายสิบคน รวมถึงเหตุการณ์ปิดล้อมสนามแข่ง โดยแฟนบอลที่ไม่พอใจการทำงานของคณะผู้ตัดสินก็เริ่มมีให้เห็นมากขึ้น⁴

ในเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับฟุตบอลนั้น “ตัวละคร” สำคัญที่มักจะถูกกล่าวถึงอยู่เสมอคือแฟนบอล ในแง่ที่เป็นผู้ก่อความรุนแรง งานศึกษาทางสังคมศาสตร์เกี่ยวกับฟุตบอลในต่างประเทศช่วงแรกก็เริ่มมาจากการศึกษาปรากฏการณ์แฟนบอลอันธพาล (football hooliganism) โดยเฉพาะความพยายามอธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดแฟนบอลอันธพาล เช่นคำอธิบายว่าความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับฟุตบอลในอังกฤษเกิดมาจากกลุ่มแฟนบอลที่เป็นชนชั้นแรงงาน, ในไอร์แลนด์เหนือและเมืองกลาสโกว์ของสกอตแลนด์เป็นผลมาจากความขัดแย้งของลัทธิทางศาสนา, ในสเปนเป็นผลมาจากความขัดแย้งทางเชื้อชาติ, ในอิตาลีที่มาจากการแบ่งแยกระหว่างภูมิภาคเหนือ-ใต้⁵, หรือในกรณีของแฟนบอลไทยที่มักจะถูกอธิบายโดยทั่วไปในลักษณะที่ว่า “บอลแพ้คนไม่แพ้” หรือเป็นผลมาจากการบริโภคนแอลกอฮอล์ของแฟนบอล ซึ่งทั้งหมดนั้นล้วนวางอยู่บนฐานคิดที่มองแฟนบอลในฐานะผู้ก่อความรุนแรง

ในด้านหนึ่ง มุมมองดังกล่าวเป็นการพยายามทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้น มันก็เป็นการสร้างตราบาปจนทำให้แฟนบอลถูกมองในแง่ลบอยู่เสมอ ผลทางลบของตราบาปดังกล่าวแสดงออกมาผ่านกรณีโศกนาฏกรรมที่ฮิลส์โบโร (Hillsborough disaster)⁶ โดยรายงานการสืบสวนเหตุการณ์นี้หรือที่เรียกว่า Taylor report ซึ่งเปิดเผยในปีค.ศ. 1989-1990 ระบุว่าสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากพฤติกรรมก้าวร้าวของแฟนบอล ความมีเมินมาจากการดื่มแอลกอฮอล์ และการลักลอบเข้าชมการแข่งขันโดยไม่มีตั๋ว จนกระทั่งในช่วงหลังมานี้ที่ความตื่นตระหนกต่อปรากฏการณ์แฟนบอลอันธพาลลดลงก็ได้มีการรื้อฟื้นการพิจารณาคดีดังกล่าวขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง และในปีค.ศ. 2012 ก็มีการประกาศว่า Taylor report นั้นเป็นผลมาจากการสืบสวนที่ผิดพลาดและจงใจบิดเบือนโยนความผิดไปที่แฟนบอล จนนายกรัฐมนตรีของอังกฤษและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องออกมาแสดงความขอโทษต่อสาธารณชน

⁴ ทั้ง 4 สโมสรที่กล่าวถึงในย่อหน้านี้ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น เอสซีจี เมืองทอง ยูไนเต็ด, สิงห์ท่าเรือ เอฟซี, นครปฐม ยูไนเต็ด, และศรีสะเกษ เอฟซี ตามลำดับ

⁵ Eric Dunning, “The Social Roots of Football Hooliganism: A Reply to the Critics of the ‘Leicester School’” in Richard Giulianotti, Norman Bonney and Mike Hepworth (eds.), **Football, Violence and Social Identity** (London: Routledge), 2005[1994], p.147.

⁶ โศกนาฏกรรมที่ฮิลส์โบโรเกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1989 ในการแข่งขันฟุตบอลเอฟเอคัพอังกฤษรอบรองชนะเลิศระหว่างลิเวอร์พูล เอฟซีกับนอตติงแฮม ฟอเรสต์ ที่สนามฮิลส์โบโร ซึ่งเกิดการแตกตื่นของฝูงชน (human stampede) ในช่วงเริ่มต้นของการแข่งขันผู้ชมจำนวนมากกรูกันเข้ามาในสนามจนเบียดอัดผู้ชมด้านหน้าให้ติดกับรั้วเหล็ก ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมากถึง 96 คน และบาดเจ็บอีก 766 คน

ถึงกระนั้นก็ตาม กรณีดังกล่าวก็ทำให้แฟนบอล (ที่เป็นผู้เสียหายในเหตุการณ์นั้นด้วย) ต้องถูกมองว่าเป็นฝ่ายกระทำผิดมากกว่าเสียปี⁷

Anthony King มองว่าภาพของแฟนบอลอันธพาลที่ถูกสร้างขึ้นมาในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1960 นั้นเป็นผลมาจากภาวะตื่นตระหนกทางศีลธรรม (moral panic) ที่สังคมมีต่อแฟนบอลมากจนเกินเหตุ โดยเฉพาะบทบาทของสื่อมวลชนที่ทำให้แฟนบอลดูเป็นกลุ่มคนที่ก่อความรุนแรงอยู่เสมอ⁸ การผลิตซ้ำภาพลักษณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่จะสร้างตราบาป แต่ยังอาจมีส่วนทำให้สถานการณ์ความรุนแรงยิ่งลุกลามมากขึ้นด้วย ดังที่ Stuart Hall ศึกษาการรายงานข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงในฟุตบอลอังกฤษและเสนอว่า การที่สื่อมวลชนเสนอข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงโดยขับเน้นอารมณ์จนเกินจริงนั้นอาจทำให้เกิดความรุนแรงมากขึ้นได้ เพราะยังมีการนำเสนอที่ดูรุนแรงมากขึ้นก็จะส่งผลให้ฝ่ายรักษาความปลอดภัยทำหน้าที่อย่างเข้มงวดเกินจริงจนมีโอกาสเกิดการกระทบกระทั่งระหว่างแฟนบอลกับเจ้าหน้าที่ได้มากขึ้น⁹

ด้วยลักษณะดังกล่าว บทความนี้จึงพยายามมองแฟนบอลไทยในมิติที่มากกว่าการเป็นผู้ก่อความรุนแรง โดยเสนอว่า แม้ในบางหน้ที่นั้นแฟนบอลไทยจะมีส่วนที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในฟุตบอล แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นพวกเขาก็สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงในฟุตบอลได้ด้วย ผ่านกลไกที่บทความนี้เรียกว่าเป็น “มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการ”

โดยสรุปแล้ว บทความนี้จะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของแฟนบอลไทยในการป้องกันความรุนแรง โดยใช้ข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของแฟนบอลไทยและการสัมภาษณ์แกนนำผู้มีบทบาทสำคัญในแฟนบอลกลุ่มต่างๆ ในช่วงฤดูกาลแข่งขัน 2556 (มีนาคม – ธันวาคม 2556)

⁷ ดุรายละเอียดในกรณีนี้ได้ที่ ปิติเทพ อยู่ยืนยง. “ผลจากโคกนาฏกรรมฮิลส์โบโร ค.ศ. 1989 ต่อกฎหมายกีฬาอังกฤษ: มองจากอดีต ปัจจุบันและอนาคต” **ประชาไท**. เข้าถึงได้จาก

www.prachatai.com/journal/2012/09/42654 (3 กรกฎาคม 2557), 15 กันยายน 2555.

และ พลพงศ์ จันทร์อัมพร. “ความจริงเปิดเผย! ตำรวจและเจ้าหน้าที่ปัดเบือนโคกนาฏกรรมฮิลส์โบโรห์” **Goal**. เข้าถึงได้จาก www.goal.com/th/news/4256/ฟุตบอลอังกฤษ/2012/09/13/3373580/ความจริงเปิดเผย (3 กรกฎาคม 2557), 13 กันยายน 2555.

⁸ Anthony King. “The Postmodernity of Football Hooliganism” **The British Journal of Sociology**, 48(4), 1997, p. 576-593.

⁹ Stuart Hall. “The Treatment of Football Hooliganism in the Press” in Roger Ingham (ed.), **Football Hooliganism: The Wider Context** (London: Inter-Action Imprint), 1978, p. 15-36.

แฟนบอล ความรุนแรง และวัฒนธรรมแฟน

Desmond Morris เสนอว่าการแข่งขันฟุตบอลนั้นเป็นกิจกรรมที่วางอยู่บนระบบสัญลักษณ์แบบเดียวกับการล่า สงคราม และกิจกรรมทางศาสนา ในแง่ของการแข่งขันฟุตบอลจึงมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงได้มาก¹⁰ อย่างไรก็ตามก็ตีฟุตบอลอย่างที่เรารู้จักกันทุกวันนี้ก็ถูกพัฒนาขึ้นมาในฐานะที่เป็นกีฬาสสมัยใหม่ (modern sport) ตามที่ Norbert Elias and Eric Dunning เสนอว่ากีฬาสสมัยใหม่นั้นถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับกระบวนการทำให้เป็นอารยะ (civilising process) ของสังคมสมัยใหม่ที่มุ่งควบคุมความรุนแรง ดังนั้นแล้วลักษณะของกีฬาสสมัยใหม่จึงมุ่งให้เป็นการแข่งขันโดยปราศจากความรุนแรง แต่ในอีกด้านหนึ่งกีฬาสสมัยใหม่ก็มีหน้าที่ช่วยลดความจำเจให้กับผู้คนในสังคมอุตสาหกรรมด้วยการสร้างความตื่นเต้น ลักษณะของกีฬาจึงเป็นการปลดปล่อยความรุนแรงทางอารมณ์แต่ควบคุมความรุนแรงทางกายภาพ (control physical de-control emotion)¹¹ จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ถึงลักษณะสองด้านของฟุตบอลที่คัดง้างกันอยู่เสมอ ระหว่างการปลดปล่อยความรุนแรงและการจัดการความรุนแรง จึงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรที่ความสนใจศึกษาฟุตบอลจากมุมมองทางสังคมศาสตร์นั้นจะให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องความรุนแรง

ความสนใจศึกษาแฟนบอลโดยมากแล้วผูกอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของวงการฟุตบอลในยุโรป ซึ่งเป็นทั้งศูนย์กลางของโลกฟุตบอลและโลกวิชาการ งานศึกษาแฟนบอลเริ่มได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1960 ที่วงการฟุตบอลยุโรปโดยเฉพาะอังกฤษกำลังประสบกับปัญหาความรุนแรงอันเนื่องมาจากแฟนบอลอันธพาล งานศึกษาเกี่ยวกับแฟนบอลในช่วงนั้นจึงมักจะพยายามอธิบายถึงการเกิดขึ้นมาของแฟนบอลอันธพาล¹² ขณะที่ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการต่อมาเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1990 ที่ฟุตบอลสโมสรยุโรปเริ่มมีการดำเนินการอย่างเป็นทางการอย่างเป็นธุรกิจเต็มตัว หลังได้รับผลกระทบสำคัญมาจากเหตุการณ์โคกนาฏกรรมที่ฮิลส์โบโร ทำให้มีการออกกฎหมายบังคับให้สนามฟุตบอลต้องมีการปรับปรุงระบบรักษาความปลอดภัยหลายด้านซึ่งต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก สโมสรต่างๆจึงมีการดำเนินการที่เป็นไปเพื่อธุรกิจมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ทำให้วิธีการบริโภคฟุตบอลเปลี่ยนไป กลุ่มผู้บริโภคหลักเปลี่ยนจากชนชั้นแรงงานมาเป็นชนชั้นกลางที่มีกำลังซื้อมากกว่า

¹⁰ Desmond Morris. *The Soccer Tribe* (London: Cape), 1981.

¹¹ Norbert Elias and Eric Dunning. *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilising Process*. Eric Dunning (ed.), (Dublin: University College Dublin Press), 2008[1986].

¹² Richard Giulianotti. *Football: A Sociology of the Global Game*. (Cambridge: Polity Press), 1999.

และการดำเนินการแบบธุรกิจอย่างเต็มตัวนี้ก็ทำให้กลุ่มแฟนบอลดั้งเดิมรู้สึกสูญเสียความผูกพันกับสโมสร ประเด็นการศึกษาในช่วงหลังคริสต์ทศวรรษ 1990 จึงหันมาอยู่ที่การศึกษาผลกระทบจากการกลายเป็นธุรกิจที่มีต่อแฟนบอล¹³

ภายใต้กระแสการตั้งคำถามกับการกลายเป็นธุรกิจของสโมสรฟุตบอล ประเด็นย่อยอันหนึ่งที่น่าสนใจคือการให้ความสำคัญกับบทบาทของแฟนบอลที่มีต่อการกลายเป็นธุรกิจของสโมสร ทั้งที่สนับสนุนสโมสรและต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของแฟนบอล ซึ่งในด้านหนึ่งก็เป็นการย้อนกลับไปตั้งคำถามต่อคำอธิบายเกี่ยวกับ “แฟนบอลอันธพาล” ในช่วงก่อนหน้าด้วย เช่นที่ Vincenzo Scalia ศึกษากลุ่มแฟนบอลสโมสรอิตาลีที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแฟนที่เรียกว่า ultras (ซึ่งมักจะมีความเป็นลักษณะของแฟนบอลอันธพาล) และเสนอว่า กลุ่ม ultras ของสโมสรต่างๆ ไม่ได้มีเฉพาะแง่ลบอย่างที่เคยมองกันมาก่อน แต่ในอีกด้านหนึ่งที่ไม่ค่อยจะถูกมองนั้น พวกเขามีบทบาทสำคัญหลายอย่าง ทั้งในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างสโมสรกับผู้ชมทั่วไป จัดกิจกรรมระหว่างกลุ่มแฟนด้วยกัน หรือกระทั่งมีส่วนช่วยในยามที่สโมสรประสบปัญหาทางการเงิน¹⁴ หรือที่ Rex Nash ศึกษาการรวมกลุ่มของแฟนบอลในลักษณะของ “สมาพันธ์แฟนบอล” ที่มีแฟนบอลจากหลายๆ สโมสรมารวมตัวกันเพื่อต่อรองกับสโมสรในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องค่าบัตรเข้าชมการแข่งขันที่สูงขึ้น ซึ่งการรวมตัวกันได้ของแฟนบอลจำนวนมากนี้ทำให้พวกเขามีอำนาจต่อรองมากขึ้น¹⁵ งานศึกษาในกลุ่มนี้ช่วยชี้ให้เห็นบทบาทของแฟนบอลในอีกด้านที่ไม่ได้เป็นผู้ก่อความรุนแรงเสมอไป

ดังที่กล่าวไปแล้วว่างานศึกษาแฟนบอลต่างประเทศหลายชิ้นในช่วงหลังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของแฟนบอลในกิจกรรมต่างๆ นอกเหนือจากการเป็นเพียงผู้ชมหรือผู้ก่อความรุนแรง ผู้เขียนเห็นว่าบทบาทดังกล่าวเป็นลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมแฟน (fan culture) ซึ่งไม่ใช่แค่ในแฟนบอลยุโรปเท่านั้นที่มีวัฒนธรรมแฟนบอลในลักษณะดังกล่าว แม้ว่าฟุตบอลสโมสรไทยจะได้รับความนิยมมาได้ไม่นาน แต่ก็มีการศึกษาหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่าได้เกิดวัฒนธรรมแฟนบอลไทยขึ้น และทำให้แฟนบอลมีบทบาทใน

¹³ Adam Brown. “Introduction” in Adam Brown (ed.), *Fanatics!: Power, Identity, and Fandom in Football* (London: Routledge), 1998, p.1-7.

¹⁴ Vincenzo Scalia. “Just a Few Rogues?: Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy” *International Review for the Sociology of Sport*, 44(1), 2009, p. 41-53.

¹⁵ Rex Nash. “Contestation in Modern English Professional Football: The Independent Supporters Association Movement” *International Review for the Sociology of Sport*, 35(4), 2000, p. 465-486.

กิจกรรมต่างๆ นอกเหนือไปจากแค่การแข่งขัน หรือการก่อความรุนแรงด้วยเช่นกัน

ย้อนกลับไปช่วงก่อนหน้าที่ฟุตบอลสโมสรไทยจะได้รับความนิยมอย่างปัจจุบัน ณ เวลานั้นกระแสความสนใจฟุตบอลของคนในสังคมไทยอยู่ที่ฟุตบอลสโมสรยุโรปและก็ก่อให้เกิดวัฒนธรรมแฟนบอลสโมสรยุโรปในสังคมไทยขึ้นมา ดังเช่นงานของ ณัฐสุพงศ์ สุขโสตร์ ที่เสนอว่าแฟนบอลยุโรปในสังคมไทยใช้การสื่อสารในลักษณะต่างๆ เพื่อสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นแฟนบอล รวมถึงมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแฟนคลับและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันนอกเหนือจากการดูฟุตบอลด้วย¹⁶

เมื่อฟุตบอลสโมสรไทยได้รับความนิยมมากขึ้น งานศึกษาหลายชิ้นก็ชี้ให้เห็นถึงการเกิดขึ้นมาของวัฒนธรรมแฟนบอลไทยที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มแฟนคลับและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่นงานของกุลวิชัย สำแดงเดช ที่ศึกษาการใช้สื่อในการสร้างและธำรงรักษาอัตลักษณ์แฟนบอลของสโมสรชลบุรี เอฟซี และเสนอว่าแฟนบอลชลบุรีฯ มีการสื่อสารในหลายลักษณะที่ทำให้พวกเขารวมกลุ่มกันเป็นแฟนบอลได้ โดยมีลักษณะ “ท้องถิ่นนิยม” หรือความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันของคนในท้องถิ่นเป็นแกนกลางสำคัญ¹⁷ งานศึกษาของสายชล ปัญญชิต ที่ศึกษากิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มอุตสาหกรรมเมืองทองแฟนบอลกลุ่มหลักของสโมสรเมืองทองฯ และเสนอว่าแฟนบอลมีการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจำนวนมาก ซึ่งทำให้แฟนบอลมีลักษณะเป็นทุนทางวัฒนธรรมให้กับสโมสรด้วย¹⁸ หรืองานของอาจินต์ ทองอยู่คง ที่ศึกษากิจกรรมต่างๆ ของแฟนบอลไทย และเสนอว่า กิจกรรมต่างๆ ที่แฟนบอลทำร่วมกันนั้นเป็นสื่อกลางที่ทำให้เกิดชุมชนแฟน (หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่ากลุ่มแฟนคลับ) ซึ่งชุมชนแฟนนี้เป็นทุนที่ทำให้แฟนบอลไม่ได้เป็นผู้บริโภคหรือชมการแข่งขันเพียงอย่างเดียวแต่สามารถแสดงบทบาทของการผลิตได้ด้วย เช่นการผลิตบรรยากาศในสนาม ผลิตเพลงเชียร์ ผลิตกิจกรรมต่างๆ ที่แฟนบอลทำร่วมกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมแฟนบอลนั้นเกิดขึ้นมาโดยแฟนบอลมีส่วนร่วม¹⁹ งานศึกษาเหล่านี้ล้วนแต่ชี้ไปในทางเดียวกันถึงบทบาทของวัฒนธรรมแฟนบอลไทย ที่แฟนบอลสามารถแสดงบทบาทต่างๆ ได้มากกว่าการเป็นผู้ชมเพียงด้านเดียว

¹⁶ ณัฐสุพงศ์ สุขโสตร์. บทบาทของการสื่อสารกับกระบวนการสร้างและสืบทอดวัฒนธรรม “แฟนบอล” ในสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต [สื่อสารมวลชน] มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2548.

¹⁷ กุลวิชัย สำแดงเดช. การใช้สื่อเพื่อสร้างและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของแฟนสโมสรฟุตบอลจังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2551.

¹⁸ สายชล ปัญญชิต. ฟุตบอลแฟนคลับในสังคมไทยสมัยใหม่: ศึกษากรณีสโมสรเมืองทองหนองจอกยูไนเต็ด. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2553.

¹⁹ อาจินต์ ทองอยู่คง. “แฟนบอล”: ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของแฟนสโมสรฟุตบอลไทย. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต [มานุษยวิทยา] มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2555.

จากที่กล่าวมาแล้ว ผู้เขียนเสนอให้มองแฟนบอลผ่านมุมมองแบบแฟนศึกษา (fan studies) ที่เสนอว่าแฟนหรือผู้บริโภคสื่อบันเทิงต่าง ๆ นั้นไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่การเป็นผู้บริโภคเพียงด้านเดียว แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นแฟนยังแสดงบทบาทในการผลิตด้วย เช่นที่ Henry Jenkins ศึกษาแฟนซีรีส์โทรทัศน์และเสนอว่าพวกเขาไม่ได้แค่ดูซีรีส์โทรทัศน์เท่านั้น แต่ยังมีการรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนแฟน (fan community) และร่วมกันทำกิจกรรมในลักษณะอื่นๆด้วย เช่นการเขียนแฟนฟิก (fanfic หรือ fan fiction)²⁰ ทำแฟนซีน (fanzine)²¹ จัดกิจกรรมประจำปี และกระทำการเรียกร้องให้ยกเลิกการตัดจบซีรีส์²² เมื่อมองแฟนบอลด้วยแนวคิดเดียวกันนี้ แฟนบอลจึงไม่ได้เป็นแค่ผู้ชมการแข่งขัน แต่สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างกิจกรรมต่างๆที่อยู่รายรอบฟุตบอลขึ้นมาได้ หรือกล่าวในอีกแบบหนึ่งก็คือ แฟนบอลสามารถที่จะมีส่วนร่วมในมาตรการป้องกันความรุนแรงได้ด้วย

จากทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เพื่อที่จะขยายมุมมองต่อแฟนบอลให้มากไปกว่าการเป็นผู้ก่อความรุนแรงเพียงด้านเดียว ผู้เขียนจึงเสนอให้พิจารณาว่าแฟนบอลไทยสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงผ่าน “มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการ” ด้วยกลไกและเงื่อนไขแบบใดได้บ้าง โดยในส่วนต่อไปจะเป็นการกล่าวถึงข้อจำกัดของ “มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการ” ที่ดำเนินงานโดยฝ่ายจัดการแข่งขัน และหลังจากนั้นจะกล่าวถึงบทบาทของ “มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการ” ที่ดำเนินงานโดยแฟนบอล

มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการของฝ่ายจัดการแข่งขัน

การจัดการด้านการรักษาความปลอดภัยในการแข่งขันฟุตบอลสโมสรไทยนั้น เป็นหน้าที่รับผิดชอบของสโมสรเจ้าของสนาม โดยแต่ละสโมสรต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับขององค์กรกลางผู้ควบคุมการแข่งขันอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งในแต่ละครั้งจะมีผู้ควบคุมการแข่งขันเป็นตัวแทนไปที่สนามเพื่อควบคุมการดำเนินงาน

²⁰ แฟนฟิกคือ คืองานในลักษณะเรื่องแต่ง (fiction) ที่แฟนเขียนขึ้นโดยนำเค้าโครงเรื่องเดิมที่พวกเขาเป็นแฟนนั้นมาดัดแปลง ต่อเติมหรือเน้นจุดสนใจใหม่ และเผยแพร่กันในกลุ่มแฟน

²¹ แฟนซีนคือ “นิตยสารทำมือ” ที่จัดทำและเผยแพร่กันเองในกลุ่มแฟน โดยเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่พวกเขาร่วมกัน แฟนซีนส่วนใหญ่จะมีพื้นที่สำหรับแฟนส่งจดหมายมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ในยุคก่อนอินเทอร์เน็ตนั้นแฟนซีนเป็นหนึ่งในช่องทางการสื่อสารระหว่างแฟนที่สำคัญที่สุด

²² Henry Jenkins. *Textual Poachers: Television Fans & Participatory Culture* (London: Routledge), 1992.

องค์กรกลางที่รับผิดชอบด้านการจัดการจัดการแข่งขันฟุตบอลสโมสรไทยนั้น มีอยู่ 2 องค์กร องค์กรแรกคือบริษัทไทยพรีเมียร์ลีก จำกัด รับผิดชอบการจัดการแข่งขันฟุตบอลในระดับพรีเมียร์ลีกและดิวิชั่น 1 องค์กรที่สองคือคณะกรรมการจัดการแข่งขันฟุตบอลเอไอเอส ลีกภูมิภาค ดิวิชั่น 2 ซึ่งรับผิดชอบการจัดการแข่งขันในระดับดิวิชั่น 2 ซึ่งทั้งสององค์กรนั้นจะมีคู่มือหรือแบบแผนการรักษาความปลอดภัยเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้กับสโมสรต่างๆ ซึ่งจะมีการปรับปรุงเป็นประจำทุกปี และถ้าหากสโมสรใดไม่สามารถปฏิบัติตามได้ก็อาจมีโทษปรับตามแต่กรณี

ในส่วนของสโมสรที่แข่งขันในระดับไทยพรีเมียร์ลีกและดิวิชั่น 1 นั้น บริษัทไทยพรีเมียร์ลีกกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือสารวัตรทหารไม่ต่ำกว่า 10 นายต่อผู้ชม 1,000 คนและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยไม่ต่ำกว่า 50 นาย (เพิ่มอัตราส่วนตามจำนวนผู้ชม) และได้รับอนุญาตแนวทาง การรักษาความปลอดภัยใน “ข้อบังคับ และระเบียบ ว่าด้วยการแข่งขันฟุตบอลลีกอาชีพของประเทศไทย พ.ศ.2556” ไว้ดังนี้

ผนวกที่ 3

คู่มือการปฏิบัติงานของคณะกรรมการจัดการแข่งขันของทีมเหย้า (Local Organizing Committee)...

...1. งานรักษาความปลอดภัย (security management)

การดูแลทางเข้า-ออกสนามของผู้ชม ทั้งก่อนและหลังการแข่งขัน ให้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยและมอบหมายให้รับผิดชอบเข้าปฏิบัติหน้าที่อย่างน้อย 2 ชั่วโมง ก่อนการแข่งขันจะเริ่ม และต้องอยู่ปฏิบัติหน้าที่จนกระทั่งผู้ชมและนักกีฬา ได้ออกไปจากสนามแล้วด้วยความปลอดภัยจนหมดสิ้น

การดูแลความปลอดภัยให้แก่เจ้าหน้าที่และนักกีฬา ทีมเยือน ผู้ควบคุมการแข่งขันและผู้ตัดสินตลอดการแข่งขัน ให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบจัดกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจมาประจำอยู่ที่สนามแข่งขันอย่างน้อย 30 นายหรือตามสัดส่วนที่กำหนดไว้ในผนวกที่ 6 ข้อ 5.2.8 เพื่อให้การอารักขาและดูแลโดยเฉพาะผู้ตัดสิน ให้วางกำลังประจำหน้าห้องพัก และให้จัดเจ้าหน้าที่ตำรวจจำนวนหนึ่ง เข้าอารักขาผู้ตัดสิน ตั้งแต่สนามจนถึงห้องพักทั้งจบครึ่งเวลาแรกและครึ่งเวลาหลัง ซึ่งในกรณีปกติการอารักขานี้อาจทำในระยะห่างๆ ได้ โดยภารกิจด้านการรักษาความปลอดภัยแก่บุคคลแต่ละกลุ่ม ให้เริ่มตั้งแต่เดินทางไปถึงสถานที่จัดการแข่งขัน จนกระทั่งบุคคลทั้งหมดได้เดินทางออกไปจาก

สถานที่จัดการแข่งขันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งทั้งนี้ ให้รวมถึงกลุ่มแฟนคลับของทีมเยือนอีกด้วย

การดูแลความปลอดภัยให้แก่ผู้ชมตลอดการแข่งขัน วางกำลังเจ้าหน้าที่ด้วยจำนวนที่เหมาะสมเข้าประจำตามจุดต่างๆ ที่ผู้จัดการสนามเห็นสมควร โดยเฉพาะอัฒจันทร์ที่มีได้มีรั้วปิดกั้นระหว่างกองเชียร์ของคู่แข่งและรวมถึงมาตรการห้ามและตรวจเช็ค การพกพาอาวุธและนำวัสดุที่อาจแปรสภาพใช้เป็นสิ่งของทำร้ายกัน หรือก่อให้เกิดอันตรายได้ เช่น ขวดน้ำ แก้วหรือถ้วยพลาสติก หรือเครื่องมือที่บรรจุในภาชนะโลหะ พลุ ดอกไม้ไฟ ฯลฯ เข้าไปในสนาม

การดูแลความปลอดภัยให้แก่ผู้ชม VIP ให้วางกำลังเจ้าหน้าที่ดูแลความปลอดภัยให้แก่บุคคลหรือคณะบุคคลระดับ VIP ที่เข้าชมและให้มีการกั้นบริเวณให้เป็นสัดส่วนเฉพาะ และปฏิบัติหน้าที่จนบุคคลดังกล่าวเดินทางกลับ

การดูแลความปลอดภัยที่ห้องจำหน่ายตั๋ว ควรจัดกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจจำนวนหนึ่งเข้าทำการอารักขา ให้ความปลอดภัยแก่เจ้าหน้าที่ที่ขายตั๋วที่รับผิดชอบเป็นจำนวนมาก

การกำหนดทางเข้า-ออกสนาม อาจกำหนดประตูเข้าให้เปิดเป็นบางประตู แต่เมื่อถึงตอนฟุตบอลจบการแข่งขันควรเปิดทุกประตูอัฒจันทร์และห้องอำนวยความสะดวกต่างๆ ควรมีอุปกรณ์ดับเพลิงฉุกเฉินที่ใช้งานได้เสมอตามสมควร²³

ส่วนของการแข่งขันระดับลีกภูมิภาค ดิวิชั่น 2 กำหนดให้มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยไม่ต่ำกว่า 10 นายต่อผู้ชม 1,000 คน โดยต้องเพิ่มจำนวนตามจำนวนผู้ชมการแข่งขัน และแบ่งหน้าที่ตามตำแหน่งรับผิดชอบต่างๆ คือ

ข้อ 16. เจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความปลอดภัย (SAFETY & SECURITY OFFICERS) ด้านต่าง ๆ ตามที่จะเห็นสมควร อาทิ เจ้าหน้าที่ดับเพลิงเจ้าหน้าที่รักษาความสงบและปราบปรามจลาจล รวมทั้งการเฝ้าระวังและป้องกัน การขว้างปาขวดน้ำหรือสิ่งของอื่นๆ เข้าไปในสนามหรือ การจุดพลุไฟ

²³ บริษัทไทยพรีเมียร์ลีกจำกัด. ข้อบังคับ และระเบียบ ว่าด้วยการแข่งขันฟุตบอลลีกอาชีพของประเทศไทย พ.ศ.2556. (เอกสารไม่ตีพิมพ์), 2556, หน้า 38-39.

หรือจุดประตักในทุกกรณีเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการด้านวัตถุระเบิด หน่วยสุนัข ตำรวจ เจ้าหน้าที่ควบคุมการจราจรทั้งนี้อาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ในเครื่องบิน อาทิตำรวจ ทหาร ฯลฯ หรือเจ้าหน้าที่นอกเครื่องบินที่ได้รับการฝึกอบรม ในด้านการรักษาความปลอดภัยก็ได้²⁴

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้เขียนพบว่าการทำงานที่ด้านการรักษาความปลอดภัยของแต่ละสนามจะมีระดับความเข้มงวดแตกต่างกันไป ในภาพรวมแล้วระดับไทยพรีเมียร์ลีกและดิวิชั่น 1 จะมีความเข้มงวดมากกว่า ส่วนดิวิชั่น 2 จะผ่อนปรนให้ในหลายด้าน โดยรวมแล้วพอจะแบ่งองค์ประกอบในการรักษาความปลอดภัยที่สำคัญได้เป็น 3 ส่วน คือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย การอนุญาต/ไม่อนุญาตให้นำสิ่งของขึ้นไปบนอัฒจันทร์ และการจัดแบ่งพื้นที่ของแฟนบอลสองฝ่าย

เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย

การรักษาความปลอดภัยในแต่ละสนามโดยทั่วไปแล้วจะเป็นการปฏิบัติงานร่วมกันของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย (รปภ.) เจ้าหน้าที่ตำรวจ อาสาสมัครตำรวจบ้าน/ชุมชน (อส.ตร.) หรือทหาร จำนวนของเจ้าหน้าที่จะขึ้นอยู่กับการจัดการของสโมสร ซึ่งมักจะอิงอยู่กับจำนวนผู้ชมและขนาดของสโมสร อย่างเช่นสโมสรเมืองทองฯ ที่มีผู้ชมเป็นจำนวนมากจะมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยครั้งละประมาณ 250 นาย แต่หากเป็นสโมสรที่มีผู้ชมจำนวนไม่มากนักก็จะมีจำนวนเจ้าหน้าที่น้อยลงลดหลั่นกันไป โดยบางสนามอาจมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเพียงไม่ถึง 10 นายเท่านั้น

การจัดหาเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเป็นหน้าที่รับผิดชอบของสโมสรเจ้าของสนาม โดยทั่วไปแล้วค่าจ้างมักจะอยู่ในอัตราคนละประมาณ 300-500 บาทต่อวัน บางสโมสรอาจใช้การขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่างๆเช่นตำรวจหรือทหารซึ่งจะทำให้เสียค่าใช้จ่ายน้อยลง

อย่างไรก็ดีการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยยังมีข้อจำกัดอยู่หลายด้าน ในเหตุการณ์ความรุนแรงหลายครั้งพบว่าจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการรักษาความปลอดภัย รวมถึงเจ้าหน้าที่ยังคงไม่สามารถมีบทบาทในการขัดขวางความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้มากนัก ข้อจำกัดหนึ่งมาจากเรื่องค่าใช้จ่ายที่ทำให้ไม่สามารถจ้างเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยได้ในจำนวนที่มากพอ เนื่องจากรายได้จากค่าบัตรเข้าชม

²⁴ สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย. คู่มือการแข่งขันฟุตบอลอาชีพ ลีกภูมิภาค ดิวิชั่น 2 ของสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย. (เอกสารไม่ตีพิมพ์), 2556, หน้า 19.

การแข่งขันฟุตบอลสโมสรไทยยังนับว่าอยู่ในระดับที่น้อยมากเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการจัดการแข่งขัน เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านการจัดการแข่งขันของสโมสรระดับดิวิชั่น 2 แห่งหนึ่งให้ข้อมูลกับผู้เขียนว่า ค่าใช้จ่ายในการรักษาความปลอดภัยและการจัดการอื่นๆในการแข่งขันแต่ละครั้งนั้นคิดเป็นเงินหลายหมื่นบาท ขณะที่รายได้จากการจำหน่ายบัตรเข้าชมการแข่งขันก็อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันหรือน้อยกว่า ขณะที่สโมสรยังต้องมีค่าใช้จ่ายในส่วนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก (เช่นค่าจ้างนักกีฬาและผู้ฝึกสอน) นอกจากนี้แล้วข้อจำกัดในส่วนหนึ่งคือความพร้อมในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เนื่องจากเจ้าหน้าที่โดยมากมักจะไม่ได้มีความเชี่ยวชาญโดยตรงในการควบคุมฝูงชนและขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่ก็ดูจะไม่ชัดเจนนัก ทั้งหมดนี้ทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยยังมีข้อจำกัดอยู่หลายด้าน

การนำสิ่งของขึ้นไปบนอัฒจันทร์

มาตรการป้องกันด้วยการจำกัดสิ่งของที่แฟนบอลนำขึ้นไปบนอัฒจันทร์นั้นแบ่งออกกว้างๆได้ 3 รูปแบบ รูปแบบแรกคือการห้ามนำอาหารและเครื่องดื่มขึ้นไปบนอัฒจันทร์ ซึ่งมีแค่ในบางสโมสรเท่านั้น (เช่นบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด และชลบุรี) รูปแบบที่สองน่าจะเรียกได้ว่าเป็นมาตรฐานของสโมสรในประเทศไทยพรีเมียร์ลีกและดิวิชั่น 1 คือห้ามนำขวดหรือกระป๋องขึ้นไปบนอัฒจันทร์ หรือหากเป็นขวดน้ำดื่มก็ต้องเปิดฝา เพื่อป้องกันการขว้างปา ส่วนสโมสรระดับดิวิชั่น 2 มักจะไม่เข้มงวดและปล่อยให้แฟนบอลหรือกระป๋องขึ้นไปบนอัฒจันทร์ได้

มาตรการจำกัดการนำสิ่งของขึ้นไปบนอัฒจันทร์นี้เป็นไปเพื่อป้องกันการขว้างปาสิ่งของลงไปในสนาม (ซึ่งเป็นการกระทำผิดข้อบังคับฯของแฟนบอลที่พบได้มากที่สุด) นอกจากนี้ในช่วงปี 2556 เริ่มมีแฟนบอลนิยมจุดพลุบนอัฒจันทร์มากขึ้น ทำให้บางสโมสรห้ามนำพลุขึ้นไปด้วย

เจ้าหน้าที่สนามจะทำการตรวจค้นในจุดเดียวกับการตรวจบัตรที่ทางขึ้นอัฒจันทร์ แต่อย่างไรก็ดี การตรวจค้นก็ไม่สามารถที่จะทำได้อย่างละเอียดมากนัก โดยเฉพาะในช่วงใกล้เวลาแข่งขันที่แฟนบอลต่อแถวขึ้นอัฒจันทร์เป็นจำนวนมากจนไม่สามารถตรวจค้นได้อย่างทั่วถึง ทำให้หลายครั้งที่ผู้เขียนพบว่ามีแฟนบอลนำสิ่งของต้องห้ามต่างๆขึ้นไปบนอัฒจันทร์ได้

การจับแบ่งพื้นที่

การแข่งขันฟุตบอลสโมสรไทยโดยทั่วไปแล้วจะไม่มีแบ่งพื้นที่รอบๆสนามของแฟนบอลสองฝ่ายให้ขาดออกจากกันมากนัก เว้นแต่ในการแข่งขันนัดสำคัญที่มีการ

เผ่าละวังเป็นพิเศษ แม้ฟุตบอลไทยมักจะถูกมองว่ามีความรุนแรงอยู่มาก แต่ที่สนามฟุตบอลโดยเฉพาะช่วงก่อนแข่งขันนั้นแฟนบอลทั้งสองฝ่ายมักจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและมีการทำกิจกรรมร่วมกันเสมอ การจัดแบ่งพื้นที่รอบสนามจึงมักจะไม่มีการแยกขาดแฟนบอลสองฝ่ายออกจากกันอย่างชัดเจน

พื้นที่ซึ่งแบ่งแฟนบอลออกจากกันอย่างชัดเจนคือบนอัฒจันทร์ สนามฟุตบอลส่วนมากมักจะจัดอัฒจันทร์ของแฟนบอลแต่ละสโมสรให้แยกห่างออกจากกัน หรือมีรั้วเหล็กกั้นระหว่างแฟนบอล อย่างไรก็ตามก็ยังพบว่าอีกหลายสนามโดยเฉพาะสโมสรขนาดเล็กที่ไม่ได้แยกที่นั่งบนอัฒจันทร์ของแฟนสองฝ่ายอย่างเด็ดขาด เนื่องจากสนามที่ใช้แข่งขันฟุตบอลสโมสรไทยส่วนมากเป็นการเช่าจากสนามกีฬาประจำจังหวัดซึ่งเป็นสนามเอนกประสงค์ ไม่ได้ออกแบบมาเพื่อการแข่งขันฟุตบอลโดยเฉพาะ ทำให้การแบ่งพื้นที่ของแฟนบอลสองฝ่ายเป็นไปได้ยาก หลายครั้งที่ปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นจากการไม่แยกพื้นที่ของแฟนบอลสองฝ่ายออกจากกัน หรือไม่สามารถทำตามแผนที่กำหนดไว้ล่วงหน้าได้

ข้อจำกัดของมาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการ

แม้ว่าฝ่ายจัดการแข่งขันจะมีความพยายามออกมาตรการป้องกันความรุนแรงในสนามและปรับปรุงตามสถานการณ์อยู่ตลอด แต่ถึงที่สุดแล้วพบว่า การป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการนี้ยังมีข้อจำกัดอยู่มาก เช่น ศักยภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่ยังไม่เพียงพอต่อการควบคุมเหตุรุนแรงเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่ายและความเชี่ยวชาญของเจ้าหน้าที่ การไม่สามารถควบคุมการนำสิ่งของต้องห้ามขึ้นไปบนอัฒจันทร์ได้อย่างทั่วถึง การไม่สามารถแยกแฟนบอลสองฝ่ายออกจากกันได้เนื่องจากโครงสร้างของสนามส่วนมากไม่ได้สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการแข่งขันฟุตบอลโดยเฉพาะ รวมไปถึงข้อจำกัดอื่นๆ เช่น การไม่สามารถที่จะติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อใช้ในการรักษาความปลอดภัย²⁵ เนื่องจากต้องใช้งบประมาณที่สูงและสนามส่วนมากเป็นการเช่าจากหน่วยงานอื่น ทำให้การติดตั้งกล้องวงจรปิดเป็นไปได้ยาก ผู้บริหารระดับสูงของบริษัทไทยพรีเมียร์ลีกฯ คนหนึ่งระบุกับผู้เขียนว่า หากพิจารณาตามมาตรฐานการจัดการแข่งขันอย่างเข้มงวดแล้วจะมีหลายสโมสรที่ไม่ผ่านเกณฑ์จนไม่

²⁵ การติดตั้งกล้องวงจรปิดในสนามฟุตบอลเป็นมาตรการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้แก้ปัญหาความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับฟุตบอลในยุโรป โดยเฉพาะหลังเกิดเหตุการณ์โศกนาฏกรรมที่ฮิลส์โบโร ซึ่งนับว่าเป็นมาตรการที่ประสบความสำเร็จในการป้องกันความรุนแรง แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ถูกวิจารณ์ว่าเป็นการละเมิดเสรีภาพของแฟนบอลมากเกินไปด้วย

สามารถจัดการแข่งขันได้ ดังนั้นฝ่ายจัดการแข่งขันจึงต้องยอมผ่อนปรนและค่อยๆ ร่วมกันพัฒนามาตรฐานการจัดการแข่งขันขึ้นเป็นลำดับ

จากลักษณะทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะเห็นว่ามาตรการป้องกันความรุนแรง อย่างเป็นทางการของฝ่ายจัดการแข่งขันนั้นยังมีข้อจำกัดอยู่หลายด้าน ผู้เขียนจึงเห็นว่า มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการหรือการมีส่วนร่วมในการป้องกัน ความรุนแรงของแฟนบอลจึงเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ ซึ่งแฟนบอลไทยหลาย กลุ่มก็ได้พยายามที่จะร่วมทำหน้าที่ในส่วนนี้ด้วย

มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการของแฟนบอลไทย

แม้ว่าแฟนบอลมักจะถูกกล่าวถึงในแง่ที่เป็นผู้ก่อความรุนแรง แต่ผู้ในอีกด้าน หนึ่งนั้นแฟนบอลก็สามารถที่จะมีบทบาทในการป้องกันความรุนแรงได้ในหลายลักษณะ โดยเฉพาะในส่วนที่มาตรการป้องกันความรุนแรงของฝ่ายจัดการแข่งขันไม่สามารถ จัดการได้ ในส่วนนี้จะชี้ให้เห็นถึงมาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการที่ ดำเนินการโดยแฟนบอลในลักษณะต่างๆ อันได้แก่ ธรรมเนียมแฟน, บทบาทของผู้นำเชียร์ และความสัมพันธ์และกิจกรรมระหว่างแฟนบอลต่างสโมสร

ธรรมเนียมแฟน: ระเบียบข้อปฏิบัติในกลุ่มแฟน

กลุ่มแฟนบอลที่ได้รับคำชื่นชมในแง่ของการจัดระเบียบภายในกลุ่มมากที่สุดกลุ่มหนึ่งคือกลุ่ม “อุตร้าเมืองทอง” กลุ่มแฟนบอลของสโมสร เอสซีจี เมืองทอง ยูไนเต็ด ความสำเร็จในการจัดการภายในกลุ่มทำให้แกนนำส่วนหนึ่งของกลุ่มอุตร้า เมืองทองได้รับเชิญจากการกีฬาแห่งประเทศไทย (กกท.) ให้เป็นวิทยากรใน “โครงการ นำร่องการสร้างวัฒนธรรมการชม การเชียร์กีฬาอาชีพ” ที่การกีฬาแห่งประเทศไทยจัด ขึ้นเมื่อปี 2555 โดยมีแฟนบอลจาก 10 สโมสรเข้ารับการอบรม นอกจากนี้แล้วแกนนำ ของอุตร้าเมืองทองยังได้มีส่วนร่วมในการจัดทำ “คู่มือรูปแบบการสร้างวัฒนธรรมการ เชียร์ฟุตบอลอาชีพ” ของการกีฬาแห่งประเทศไทย ซึ่งมีโครงการที่จะเผยแพร่ให้กับ แฟนบอลสโมสรต่างๆต่อไปอีกด้วย

กลุ่มอุตร้าเมืองทองมีสโลแกนประจำกลุ่มว่า “อารยชน คนเมืองทอง” โดยมาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการที่โดดเด่นของกลุ่มอุตร้าเมือง ทอง คือการออกกฎระเบียบเพื่อปฏิบัติร่วมกันของแฟนบอลในลักษณะของ “ธรรมเนียม แฟน” ที่เรียกว่า “กฎแฟนคลับอุตร้าเมืองทอง” โดยมีรายละเอียดดังนี้

กฎแพนคลับอุตรร่ำเมืองทอง พ.ศ. 2552

ตามปณิธานการก่อตั้งแพนคลับอุตรร่ำเมืองทองโดยเจตนารมณ์มุ่งหมายสร้างแพนคลับ ให้เป็นกองเชียร์มีสีสันทัน มีเอกลักษณ์ และสามารถยืนหยัดเคียงเชียร์เคียงข้างนักฟุตบอลตลอดเวลา 90 นาทีนั้น

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มอุตรร่ำเมืองทองและเพื่อให้เกิดภาพลักษณ์อันดีงามของแพนคลับ กลุ่มอุตรร่ำเมืองทองจึงประกาศขอความร่วมมือสมาชิกทุกท่าน ดังนี้

1. กลุ่มอุตรร่ำเมืองทองจะไม่ฝ่าฝืนข้อห้ามดังต่อไปนี้

- 1.1 เราจะไม่ขว้างปาสิ่งของลงสนาม
- 1.2 เราจะไม่สู้บบุหรี่ หรือยาสูบใดๆ ในสนามแข่งขัน
- 1.3 เราจะไม่มีดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือเครื่องดื่มใดๆ ที่มีส่วนผสมของ แอลกอฮอล์ในสนามฟุตบอล
- 1.4 เราจะไม่เข้าสนามฟุตบอล ขณะที่มีการแข่งขัน
- 1.5 เราจะไม่จุดพลุไฟ ประทัด หรือดอกไม้ไฟใดๆ อันก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้หนึ่งผู้ใดในสนามฟุตบอล
- 1.6 เราจะไม่นำการพนันมาเกี่ยวข้องในสนามแข่งขัน ไม่ว่าในกรณีใดๆ ก็ตาม
- 1.7 เราจะไม่ใช่หรือตะโกนคำหยาบคายในสนามแข่งขัน
- 1.8 เราจะไม่ดูถูกคู่แข่ง และนำเอาเรื่องเกียรติอาชีวะ ภูมิกำเนิด เชื้อชาติ ศาสนา และการเหยียดผิวของนักฟุตบอลมาตะโกน ตำหนิหรือต่อว่า
- 1.9 เราจะไม่ตั้งกระชู้หรือโจมตีเวบบอร์ดอื่นหรือทีมอื่น เนื่องจากเวบบอร์ดเรามีคนผ่านมามากมาย หากพบเห็นกระชู้ของเราแล้ว อาจเป็นขนวนให้เกิดความไม่พอใจและบาทหมางกันได้

2. กลุ่มอุตรร่ำเมืองทองจะยึดมั่นเคร่งครัดในข้อพึงปฏิบัติดังต่อไปนี้

- 2.1 เราจะรักษาเกียรติ ศักดิ์ศรี ความเป็นอุตรร่ำเมืองทอง และจะไม่กระทำการใดๆ ให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียงของอุตรร่ำเมืองทองและสโมสร
- 2.2 เราจะช่วยกันสอดส่องดูแลผู้ที่ฝ่าฝืนข้อห้ามตาม 1
- 2.3 เราคือ “อารยชนคนเมืองทอง อารชนแห่งความสุภาพ”
- 2.4 เราจะให้เกียรติกองเชียร์คู่แข่งกัน ทั้งเกมในบ้านและนอกบ้าน ด้วยไมตรีและมิตรภาพ
- 2.5 เราจะไม่นักเลงอันธพาล ไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม

2.6 เราจะใส่เสื้อสีแดงเพื่อแสดงความสามัคคี ไม่ว่าจะเกมในบ้าน และนอกบ้าน โดยอาจเป็นเสื้อเชียร์ เสื้อแข่งของสโมสร หรือเสื้ออะไรก็ได้ที่เป็นสีแดง

2.7 เราจะส่งเสียงเชียร์เพื่อเป็นกำลังใจให้กับนักฟุตบอลและเจ้าหน้าที่ของสโมสร

2.8 เราจะร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับฟุตบอลไทยและสังคม

2.9 เราจะจัดหาของที่ระลึกมอบให้แฟนคลับคู่แข่งชั้น ทั้งเกมเหย้า และเกมเยือน โดยเงินจัดหาของที่ระลึกดังกล่าว มาจากการทำกิจกรรมแฟนคลับอุดหนุนเมืองทองของพวกเขาเอง ไม่เกี่ยวกับสโมสรแต่อย่างใด

2.10 เราจะสามัคคี ร่วมหัวจมท้ายด้วยกัน ไม่ว่าจะเกิดสถานการณ์ใดๆ เราจะไม่แตกแยกกัน การเห็นแตกต่างทางความคิด ถือเป็นการต่อยอดความคิด เพื่อร่วมกันหาแนวทางต่างๆ มาพัฒนากองเชียร์ของเราต่อไป

กลุ่มอุดหนุนเมืองทองขอสัญญาว่า จะไม่ฝ่าฝืนข้อห้ามและจะยึดมั่นเคร่งครัดในข้อพึงปฏิบัติตลอดไป ตราบใดที่ยังรักและศรัทธาความเป็นอุดหนุนเมืองทอง ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป²⁶

อย่างไรก็ดี ธรรมนูญแฟนนี้ก็ไม่ได้มีอำนาจบังคับใช้โดยตัวมันเอง เนื่องจากเป็นเพียงกฎที่แฟนบอลตราขึ้นมากันเองเท่านั้น การที่จะทำให้กฎนี้เกิดผลได้จริงนั้นจึงต้องมีกลไกในลักษณะที่ต่างออกไปจากระเบียบของฝ่ายจัดการแข่งขันที่เป็นอำนาจซึ่งบังคับใช้โดยตรง

“เก่ง”²⁷ แกนนำคนหนึ่งของกลุ่มอุดหนุนเมืองทองอธิบายถึงกลไกการบังคับใช้กฎระเบียบนี้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างแฟนเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้ทำแบบนี้ได้ เพราะเรามีกิจกรรมร่วมกัน แฟนบอลก็รู้จักกัน เวลาห้าม เวลาเตือนกันก็ทำได้ง่าย เพราะเป็นเพื่อนกัน ถ้าไม่รู้จักกันก็อาจจะไม่กล้าเตือน”

จุดเด่นของอุดหนุนเมืองทองคือเป็นกลุ่มแฟนบอลที่จัด “กิจกรรมนอกสนาม” ร่วมกันเป็นจำนวนมาก นอกจากการชมการแข่งขันฟุตบอลร่วมกันหรือเดินทางไปชมการแข่งขันนัดเยือนแล้ว ในวันที่ไม่มีการแข่งขันฟุตบอลพวกเขาก็มักจะจัดกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ ทั้งกิจกรรมประจำปีอย่างเช่น “मितติ่งแฟนคลับ อุดหนุนเมืองทองสุด

²⁶ กฎดังกล่าวเผยแพร่อยู่ในกระดานสนทนาของกลุ่มอุดหนุนเมืองทอง, ดูได้ที่ webmaster. “ประกาศกฎแฟนคลับอุดหนุนเมืองทอง พ.ศ.๒๕๕๒” เข้าถึงได้จาก www.mtufc.com/board/index.php?topic=1021.0 (3 กรกฎาคม 2557), 17 พฤษภาคม 2553.

²⁷ ชื่อแฟนบอลทั้งหมดในบทความนี้เป็นชื่อสมมติ

ยอดเยี่ยม” ที่เป็นกิจกรรมสันตนาการซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงพักครึ่งฤดูกาล กิจกรรม “อุตุตราเมืองทองเพื่อน้อง” ที่เป็นกิจกรรมการกุศลและออกค่ายพักแรม ในช่วงปิดฤดูกาล, กิจกรรมที่ทำเป็นครั้งคราวอย่างเช่นการซ้อมร้องเพลงเชียร์ ผลิตร่วมอุปกรณ์เชียร์, กิจกรรมที่ทำเป็นประจำอย่างเช่นการรวมกลุ่มเป็นชมรมย่อยต่างๆ อย่างเช่นชมรมกอล์ฟ ชมรมแบดมินตัน หรือกระทั่งชมรมคนรักพระเครื่อง, รวมถึงกิจกรรมออนไลน์ที่แฟนบอลจะติดต่อสื่อสารกันอยู่เสมอทางอินเทอร์เน็ต

ด้วยกิจกรรมจำนวนมากเหล่านี้ทำให้แฟนบอลภายในกลุ่มอุตุตราเมืองทองมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากจนแฟนบอลสามารถที่จะสอดส่องดูแลและห้ามปรามกันเองได้เมื่อแฟนบอลเริ่มจะก่อความรุนแรง ผลที่ตามมาคือทำให้กลุ่มอุตุตราเมืองทองเป็นกลุ่มแฟนบอลที่มีการแสดงออกอย่างเป็นมิตร กระทั่งคำหยาบคายที่พบได้ทั่วไปในสนามฟุตบอลไทยก็ยิ่งแทบจะไม่ปรากฏในแฟนบอลกลุ่มนี้มากนัก

บทบาทของผู้นำเชียร์

การร้องเพลงเชียร์ในสนามฟุตบอลเป็นกิจกรรมหลักกิจกรรมหนึ่งของแฟนบอลไทย โดยทั่วไปแล้วแฟนบอลแต่ละกลุ่มจะมี “ผู้นำเชียร์” คอยเป็นต้นเสียงให้กับเพลงที่ร้อง ผู้นำเชียร์ของแฟนบอลแต่ละกลุ่มจะใช้โทรโข่งเป็นอุปกรณ์นำเชียร์ โดยมักจะยืนอยู่บนแท่นที่ยกสูงขึ้นมาที่ด้านหน้าสุดของอัฒจันทร์และหันหน้าเข้าหาแฟนบอลบนอัฒจันทร์ แฟนบอลบนอัฒจันทร์จะคอยสังเกตสัญญาณจากผู้นำเชียร์เป็นระยะว่าจะร้องเพลงหรือทำกิจกรรมใด ลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้นำเชียร์เป็นจุดรวมสายตาคงจุดหนึ่งของแฟนบอลนอกจากการแข่งขันในสนาม การแสดงออกของผู้นำเชียร์จึงจะส่งผลต่อแฟนบอลอยู่มาก

“โก้” ผู้นำเชียร์ของกลุ่มแฟนบอลสโมสรอุบล ยูเอ็มที เอฟซี บอกกับผู้เขียนว่าก่อนเริ่มการแข่งขันทุกครั้งเขาและแกนนำคนอื่นจะพยายามประชาสัมพันธ์ต่อแฟนบอลเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับและข้อห้ามต่างๆ ที่ควรและไม่ควรทำ โดยเฉพาะการขว้างปาสิ่งของลงสนามหรือการวิ่งลงไปที่สนามซึ่งจะทำให้สโมสรโดนปรับเงิน โก้บอกว่าพวกเขาต้องมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับข้อห้ามนี้ทุกครั้ง เนื่องจากในการแข่งขันแต่ละครั้งมักจะมีแฟนบอลหน้าใหม่ที่ไมทราบระเบียบเหล่านี้ ซึ่งการจุดใจที่ได้ผลที่สุดคือการบอกว่าหากทำผิดสโมสรจะโดนปรับเงิน เพราะแฟนบอลส่วนใหญ่ย่อมไม่ต้องการสร้างความเสียหายให้กับสโมสร

ระหว่างแข่งขันโก้จะคอยสังเกตปฏิกิริยาของแฟนบอลอยู่ตลอด (เนื่องจากผู้นำเชียร์จะต้องหันหน้าเข้าหาแฟนบอลอยู่ตลอด ทำให้สามารถสังเกตปฏิกิริยาของแฟนบอลได้ง่าย) และเมื่อแฟนบอลเริ่มแสดงความไม่พอใจเขาก็จะรับนำร้องเพลงเชียร์

ทันทีเพื่อช่วยชะลออารมณ์ของแฟนบอล โก้อธิบายเทคนิคในการชะลออารมณ์แฟนบอลของเขาว่า “ห้ามเฉยๆนี่มันไม่ค่อยได้ผล เราต้องมีเทคนิคบ้าง อย่างถ้ามีแฟนบอลทำท่าจะขว้าง ผมก็จะรีบปล่อยมุกขัดจังหวะ ‘ขว้างเลยครับพี่ แต่ขว้างมาที่ผมนะ เอาให้โดนเลยนะ’ แล้วเขาก็จะหยุด บางคนก็หัวเราะ เราก็เล่นมุกต่อไปอีก เดี่ยวเขาก็หายโกรธไปเอง”

การชะลออารมณ์ของแฟนบอลโดยผู้นำเชียร์นี้มีบทบาทในเชิงป้องกันเป็นหลัก ซึ่งเป็นด้านที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยไม่สามารถทำได้มากนัก และที่สำคัญก็คือการแสดงออกของผู้นำเชียร์มักจะได้รับความร่วมมือจากแฟนบอลมากกว่าเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย (ขณะที่การห้ามปรามจากเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยนั้นมักจะก่อให้เกิดผลทางลบมากกว่าเสียด้วยซ้ำ) ทั้งในส่วนของบทบาทการนำร้องเพลงเชียร์ที่สามารถขึ้นการแสดงออกบางส่วนของแฟนบอล รวมถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้นำเชียร์และแฟนบอลที่มักจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันจนสามารถห้ามปรามหรือขอความร่วมมือได้ไม่ยาก

รูปที่ 2 ผู้นำเชียร์
ที่มา อาจินต์ ทองอยู่คง

ความสัมพันธ์และกิจกรรมระหว่างแฟนบอลต่างสโมสร

ลักษณะเด่นของแฟนบอลไทยประการหนึ่งคือการมีเครือข่ายระหว่างแฟนบอลต่างสโมสร เนื่องจากกลุ่มแกนนำหลายๆคนในปัจจุบันเป็นกลุ่มที่ติดตามชมฟุตบอลไทยมาตั้งแต่ยังมีผู้ชมแค่กลุ่มเล็กๆ รวมถึงมักจะใช้กระดานสนทนาออนไลน์อย่างเช่นกระดานสนทนาไทยแลนด์สุส²⁸ เป็นพื้นที่กลางในการสื่อสาร จึงทำให้แฟนบอลต่างสโมสรมีความใกล้ชิดกันอยู่มาก ซึ่งต่อมากลุ่มแฟนบอลรุ่นบุกเบิกเหล่านี้ก็ได้มีบทบาทเป็นแกนนำของแฟนในแต่ละสโมสรและเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างแฟนบอลต่างสโมสร

ด้วยความใกล้ชิดกันระหว่างกลุ่มแกนนำของแต่ละสโมสรนี้ทำให้แฟนบอลไทยต่างสโมสรมักจะมีกิจกรรมร่วมกันเสมอจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ โดยกิจกรรมที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นทั้งช่วงก่อนแข่งขัน ระหว่างแข่งขัน และหลังจบการแข่งขัน ธรรมเนียมปฏิบัติในช่วงก่อนเริ่มการแข่งขันคือการเล่น “ฟุตบอลแฟนคลับ” ฟุตบอลแฟนคลับเป็นการเล่นฟุตบอลร่วมกันเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ของแฟนบอลสองสโมสรที่จะต้องแข่งขัน โดยทั่วไปแล้วการแข่งขันฟุตบอลแฟนคลับจะมีขึ้นก่อนการแข่งขันประมาณ 2-3 ชั่วโมงในบริเวณที่ไม่ห่างจากสนามแข่งขันจริงมากนัก แฟนบอลแต่ละสโมสรจะส่งตัวแทนกลุ่มหนึ่งไปเล่นฟุตบอลร่วมกัน โดยทั่วไปแล้วจะ “แข่งขัน” กัน 1 คู่ หรือในบางกรณีอาจมีการส่งตัวแทนทั้งทีมชายและทีมหญิง หรือมีกิจกรรมสนทนาการอื่น ๆ ร่วมกัน บรรยากาศในการเล่นฟุตบอลแฟนคลับจะไม่ใช้การแข่งขันอย่างจริงจังอย่างมากนัก โดยนอกจากตัวแทนที่ลงแข่งแล้ว แฟนบอลบางส่วนของทั้งสองสโมสรก็มักจะไปนั่งชม “การละเล่น” นี้ร่วมกัน การแข่งขันฟุตบอลแฟนคลับนี้จึงช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแฟนบอลสองฝ่ายก่อนจะเริ่มการแข่งขันจริงในสนามได้เป็นอย่างดี นอกจากการเล่นฟุตบอลแฟนคลับแล้ว ในบางกรณีนั้นก่อนการแข่งขันจะเริ่ม แฟนบอล “เจ้าบ้าน” ก็อาจมีการจัดกิจกรรมหรือเลี้ยงอาหารเพื่อต้อนรับแฟนบอลทีมเยือนที่เดินทางไกลมาชมการแข่งขันด้วย

ธรรมเนียมปฏิบัติในช่วงระหว่างการแข่งขันคือการแลกของที่ระลึก ในช่วงพักครึ่งเวลาการแข่งขันตัวแทนแฟนบอลทั้งสองฝ่ายจะลงไปที่กลางสนามเพื่อแลกเปลี่ยนของที่ระลึกและถ่ายภาพร่วมกัน โดยสิ่งของที่นำมาแลกกันนั้นอาจเป็นของที่ระลึกของสโมสรเช่นผ้าพันคอ เสื้อ ธง หรืออาจเป็นของฝากขึ้นชื่อประจำจังหวัด

ส่วนธรรมเนียมปฏิบัติในช่วงหลังจบการแข่งขันนั้นคือการร้องตะโกนชื่อสโมสรฝ่ายตรงข้ามและส่งแฟนบอลทีมเยือนเดินทางกลับ โดยเมื่อหลังจบการแข่งขัน

²⁸ www.thailandsusu.com

แล้วแฟนบอลสองฝ่ายจะยังอยู่บนอัฒจันทร์อีกระยะหนึ่งหลังจากนั้นจะเริ่มตีกลองเป็นจังหวะแล้วตะโกนชื่อสโมสรฝ่ายตรงข้ามซ้ำไปมาหลายครั้งและหลังจากนั้นอีกฝ่ายหนึ่งก็จะตีกลองและร้องตะโกนกลับมาเช่นกัน โดยเป็นที่รู้จักกันของแฟนบอลว่าการร้องตะโกนสลับไปมานี้เป็นการแสดงความเคารพหรือขอบคุณต่อแฟนบอลฝ่ายตรงข้าม

ความสัมพันธ์และกิจกรรมที่แฟนต่างสโมสรทำร่วมกันจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัตินี้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างแฟนบอลแต่ละสโมสร ทำให้ช่วยลดโอกาสที่จะเกิดความบาดหมางระหว่างแฟนต่างสโมสรได้มาก ผู้เขียนเคยถามชาวต่างชาติหลายคนที่เป็นแฟนบอลไทยว่าพวกเขาประทับใจอะไรในฟุตบอลไทยมากที่สุด เกือบทั้งหมดตอบตรงกันว่าสิ่งที่พวกเขาประทับใจในฟุตบอลไทยมากที่สุดคือความเป็นมิตรที่แฟนบอลทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน ดังที่จะเห็นได้ว่าบรรยากาศก่อนการแข่งขันในทุกสนามนั้นแฟนบอลสองฝ่ายจะเป็นมิตรต่อกันมากและไม่เคยปรากฏเหตุการณ์รุนแรงมาก่อนเลย²⁹

รูปที่ 3 การแลกของที่ระลึกระหว่างพักครึ่งเวลา
ที่ มา อาจินต์ ทองอยู่คง

²⁹ จากสถิติการเกิดความรุนแรงในฟุตบอลไทยระดับไทยพรีเมียร์ลีกและดิวิชั่น 1 ฤดูกาล 2556 พบว่า เหตุทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นในช่วงระหว่างและหลังจบการแข่งขัน โดยไม่มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการแข่งขันจะเริ่มเลย, ดูได้ที่ อาจินต์ ทองอยู่คง, “แฟนบอล แอลกอฮอล์ และความรุนแรงในฟุตบอลไทย”, หน้า 183.

บทสรุป : มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการ กับการมีส่วนร่วมของแฟนบอลไทย

แม้ว่าฝ่ายจัดการแข่งขันจะพยายามใช้มาตรการป้องกันความรุนแรงในด้านต่างๆหลายรูปแบบ แต่ถึงที่สุดแล้วการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการนั้นก็ยังไม่สามารถควบคุมความรุนแรงได้ทั้งหมด ทั้งในแง่ที่เป็นข้อจำกัดของฝ่ายจัดการ (เช่น งบประมาณหรือทรัพยากรบุคคล) ชัดจำกัดในตัวมันเองของการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการที่ไม่อาจแทรกซึมเข้าไปในหลายๆพื้นที่ (เช่นสิ่งที่แฟนบอลทำบนอัฒจันทร์หรือการห้ามก่อนจะก่อเหตุ) รวมถึงไม่อาจปรับมาตรการให้ทันต่อพฤติกรรมของแฟนบอลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการจึงมีลักษณะคล้ายกฎหมายที่ควบคุมในแนวตั้งจากบนลงล่าง

ข้อมูลในบทความนี้ชี้ให้เห็นว่าลักษณะการทำงานของมาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการของแฟนบอลนั้นทำงานผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแฟนบอลเป็นหลัก ทั้งการบังคับใช้ธรรมนูญแฟนที่เป็นไปได้ผ่านความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันของแฟนบอลในกลุ่ม บทบาทของผู้นำเชียร์ที่ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำเชียร์กับแฟนบอลในการควบคุมพฤติกรรมรุนแรง และกิจกรรมของแฟนบอลต่างสโมสรที่สร้างความสัมพันธ์อันดีจนช่วยป้องกันความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น ในแง่นี้บทบาทการมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงโดยแฟนบอลที่มีจะวางอยู่บนฐานของความสัมพันธ์เป็นหลักจึงเป็นการควบคุมที่ทำงานในแนวราบ ลักษณะเดียวกันกับการควบคุมตนเองภายในชุมชนที่ทำงานคู่ขนานไปกับกฎหมาย ดังนั้นแล้ว ความสำคัญของการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการแฟนบอลจึงอยู่ที่การแทรกซึมลงไปในรายละเอียดที่มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการไม่สามารถเอื้อมมือมาถึงได้

แม้ว่าแฟนบอลมักจะถูกมองว่าเป็นผู้ก่อความรุนแรง แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้น บทบาทของแฟนบอลโดยเฉพาะแฟนบอลที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มแฟนก็สามารถที่จะแสดงบทบาทในทางบวกได้ Christian Bromberger เสนอว่าการรวมตัวกันได้เป็นกลุ่มแฟนจะช่วยให้แฟนบอลสามารถควบคุมความรุนแรงในกลุ่มแฟนบอลตนเองได้มากขึ้น โดยเขา ยกตัวอย่างกรณีของประเทศที่แฟนบอลมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอย่างเช่นอิตาลี ฝรั่งเศส หรือสเปน ก็จะมีปัญหาความรุนแรงน้อยกว่าอังกฤษที่ไม่มีวัฒนธรรมการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแฟน³⁰ ซึ่งลักษณะของวัฒนธรรมแฟนบอลไทยก็จัดว่าอยู่ในกลุ่มที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มแฟนเช่นกัน โดยแฟนบอลแต่ละกลุ่มจะมีชื่อ มีสัญลักษณ์ มีกิจกรรม

³⁰ Anastassia Tsoukala. *Football Hooliganism in Europe: Security and Civil Liberties in the Balance*. (New York: Palgrave Macmillan), 2009, p. 45-46.

ที่ทำงานกันชัดเจน เช่นสโมสรเมืองทองฯมีแฟนบอลกลุ่มอุตร้าเมืองทองและ N-zone สโมสรชลบุรีมีกลุ่มฉลามกรุงและ The Sh@rk Power

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้แฟนบอลไทยสามารถมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงที่เกิดขึ้นในฟุตบอลไทยได้คือ การรวมตัวกันได้เป็นกลุ่มแฟนบอลหรือชุมชนแฟน ซึ่งสิ่งที่ทำให้แฟนบอลสามารถรวมตัวกันได้นั้นก็เกิดมาจากกิจกรรมพวกเขาทำร่วมกัน โดยแฟนบอลแต่ละกลุ่มจะมีการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นจำนวนมาก ทั้งในวันที่มีการแข่งขันและวันที่ไม่มีการแข่งขัน และกิจกรรมต่างๆเหล่านี้เองที่ช่วยให้พวกเขารวมตัวกันเป็นชุมชนแฟนได้อย่างชัดเจนและเหนียวแน่น ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว ชุมชนแฟนเหล่านี้เองที่จะมีศักยภาพพอที่จะมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรง หรือกล่าวในอีกแบบได้ว่า การรวมตัวกันได้เป็นกลุ่มแฟนบอลนั้นทำให้แฟนบอลไม่ถูกจำกัดอยู่แค่การเป็นผู้บริโภคหรือชมการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่มันทำให้พวกเขาสามารถแสดงบทบาทของการผลิตได้ด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทความนี้เสนอว่า แม้ว่าในด้านหนึ่งนั้นแฟนบอลไทยจะมีส่วนที่ทำให้เกิดความรุนแรงในฟุตบอล แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นพวกเขาก็สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการป้องกันความรุนแรงได้ผ่านมาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้ทำงานผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแฟนบอลเป็นหลัก อันเป็นการควบคุมผ่านความสัมพันธ์ในแนวราบที่มาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการของฝ่ายจัดการแข่งขันที่ทำงานจากบนลงล่างไม่สามารถครอบคลุมมาถึงได้ โดยปัจจัยหลักที่ทำให้แฟนบอลสามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้มาจากการรวมตัวกันเป็นชุมชนแฟนบอลหรือกลุ่มแฟนบอลกลุ่มต่างๆ

บทเสนอแนะ : การจัดการที่ท้องถิ่นมีส่วนร่วมและไม่เคเลการป้องกันความรุนแรงในสนามฟุตบอลแบบไทยๆ

เมื่อพิจารณาถึงการป้องกันความรุนแรงโดยการมีส่วนร่วมจากแฟนบอลตามที่บทความนี้ได้เสนอไปแล้ว ลักษณะดังกล่าวเป็นไปในทางเดียวกับแนวคิดสิทธิชุมชนที่เสนอว่าการมีส่วนร่วมของคนพื้นถิ่นเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม³¹ แม้ว่าชุมชนแฟนบอลไทยจะยังไม่สามารถกล่าวอ้างถึงประวัติศาสตร์ที่ยาวนานเหมือนชุมชนท้องถิ่นต่างๆที่ใช้วิถีปฏิบัติเชิงจารีตในการจัดการทรัพยากร แต่การเกิดขึ้นมาของชุมชนแฟนบอลก็ชี้ให้เห็นถึงวิถีปฏิบัติที่กำลังก่อตัว ความสัมพันธ์

³¹ ยศ สันตสมบัติ. “สิทธิชุมชน: พัฒนาการและการปรับกระบวนการทัศน์ทางมานุษยวิทยา” ใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา (บรรณาธิการ) **พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา** (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร [องค์การมหาชน]), 2546, หน้า 47-131.

ระหว่างแฟนบอลกับฝ่ายจัดการแข่งขันจึงเปรียบได้กับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐ และมาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างไม่เป็นทางการของแฟนบอลจึงหมายถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการของท้องถิ่นนั่นเอง

หากแนวทางในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมนั้นสามารถเป็นไปได้ด้วยการประสานความร่วมมือระหว่างกลไกเชิงกฎหมายของอำนาจรัฐกับกลไกเชิงจารีตของชุมชน การจัดการความรุนแรงที่เหมาะสมกับบริบทของฟุตบอลไทยก็อาจเป็นไปได้ด้วยการร่วมมือกันระหว่างมาตรการป้องกันความรุนแรงอย่างเป็นทางการของฝ่ายจัดการแข่งขันและมาตรการอย่างไม่เป็นทางการของแฟนบอล ซึ่งจะช่วยให้เกิดรูปแบบของการป้องกันความรุนแรงที่ทั้งเฝ้าระวังในแนวตั้งและควบคุมกันเองในแนวนอน

จากที่กล่าวมานั้น ผู้เขียนเสนอแนวปฏิบัติในการสร้างร่วมมือระหว่างฝ่ายจัดการแข่งขันกับแฟนบอลเพื่อร่วมกันป้องกันความรุนแรงใน 2 ลักษณะคือ ข้อแรกในการจัดการแข่งขันแต่ละครั้งนั้น ฝ่ายจัดการแข่งขันควรมีการประสานงานกับแฟนบอลแต่ละกลุ่มของทั้งสองสโมสรที่ทำการแข่งขัน เกี่ยวกับแผนงานการรักษาความปลอดภัย เพื่อให้มาตรการทั้งสองส่วนสามารถดำเนินงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อสอง ฝ่ายจัดการแข่งขัน/สโมสรฟุตบอลควรมีส่วนในการสนับสนุนหรืออำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆของกลุ่มแฟนบอล ทั้งกิจกรรมในวันที่มีการแข่งขันและไม่มีการแข่งขัน เพราะกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างและดำรงรักษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มแฟนบอล อันจะนำไปสู่ศักยภาพในการร่วมป้องกันความรุนแรงโดยแฟนบอลได้ดียิ่งขึ้น

หากความเป็นสมัยใหม่หรือกระทั่งกีฬาในฐานะตัวแทนของความเป็นสมัยใหม่นั้นไม่ได้ทำให้ทุกๆพื้นที่เหมือนกันไปหมดแต่มีการปรับให้เป็นพื้นถิ่น (indigenize) อย่างที่ Arjun Appadurai เสนอเอาไว้³² มาตรการป้องกันความรุนแรงในการแข่งขันฟุตบอลก็ย่อมสามารถที่จะมีความเป็นพื้นถิ่นของมันเอง ซึ่งผู้เขียนมองว่า การป้องกันความรุนแรงที่แฟนบอลมีส่วนร่วมนี้เองที่จะเป็นการป้องกันความรุนแรงในฟุตบอลอันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย

³² Arjun Appadurai. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. (Minneapolis: University of Minnesota Press), 1995.

รายการอ้างอิง

- กุลวิษณุ สำแดงเดช. การใช้สื่อเพื่อสร้างและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของแฟนสโมสรฟุตบอลจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ณัฐสุพงศ์ สุขโสด. บทบาทของการสื่อสารกับกระบวนการสร้างและสืบทอดวัฒนธรรม “แฟนบอล” ในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- บริษัทไทยพรีเมียร์ลีกจำกัด. ข้อบังคับ และระเบียบ ว่าด้วยการแข่งขันฟุตบอลลีกอาชีพของประเทศไทย พ.ศ.2556. เอกสารไม่ตีพิมพ์, 2556.
- ยศ สันตสมบัติ. “สิทธิชุมชน: พัฒนาการและการปรับกระบวนการทัศน์ทางมานุษยวิทยา” ใน ชลธิรา สัตยารัตนา (บรรณาธิการ) พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสรีนธร (องค์การมหาชน), 2546, หน้า 47-131.
- สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย. คู่มือการแข่งขันฟุตบอลอาชีพ ลีกภูมิภาค ดิวิชั่น 2 ของสมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย. เอกสารไม่ตีพิมพ์, 2556.
- สายชล ปัญญาจิต. ฟุตบอลแฟนคลับในสังคมไทยสมัยใหม่: ศึกษากรณีสโมสรเมืองทองหนองจอก ยูไนเต็ด. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- อาจินต์ ทองอยู่คง. “แฟนบอล”: ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของแฟนสโมสรฟุตบอลไทย. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.
- _____. “แฟนบอล แอลกอฮอล์ และความรุนแรงในฟุตบอลไทย” ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว, พงศกร สงวนศักดิ์, และจุติพร ทรัพย์ปัญญา ญาณ (บรรณาธิการ). ฟุตบอลไทย: ประวัติศาสตร์ อำนาจ การเมือง และความเป็นชาย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน, 2557, หน้า 153-210.

- Adam Brown. "Introduction" in Adam Brown (ed.), **Fanatics!: Power, Identity, and Fandom in Football**. London: Routledge, 1998, p.1-7.
- Anastassia Tsoukala. **Football Hooliganism in Europe: Security and Civil Liberties in the Balance**. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Anthony King. "The Postmodernity of Football Hooliganism" **The British Journal of Sociology**, 48(4), 1997, p. 576-593.
- Arjun Appadurai. **Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.
- Desmond Morris. **The Soccer Tribe**. London: Cape, 1981. Eric Dunning, "The Social Roots of Football Hooliganism: A Reply to the Critics of the 'Leicester School'" in Richard Giulianotti, Norman Bonney and Mike Hepworth (eds.), **Football, Violence and Social Identity**. London: Routledge, 2005[1994], p.123-151.
- Henry Jenkins. **Textual Poachers: Television Fans & Participatory Culture**. London: Routledge, 1992.
- Norbert Elias and Eric Dunning. **Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilising Process**. Eric Dunning (ed.), Dublin: University College Dublin Press, 2008[1986].
- Rex Nash. "Contestation in Modern English Professional Football: The Independent Supporters Association Movement" **International Review for the Sociology of Sport**, 35(4), 2000, p. 465-486.
- Richard Giulianotti. **Football: A Sociology of the Global Game**. Cambridge: Polity Press, 1999.
- Stuart Hall. "The Treatment of Football Hooliganism in the Press" in Roger Ingham (ed.), **Football Hooliganism: The Wider Context**. London: Inter-Action Imprint, 1978, p. 15-36.
- Vincenzo Scalia. "Just a Few Rogues?: Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy" **International Review for the Sociology of Sport**, 44(1), 2009, p. 41-53.

การอ้างอิงอิเล็กทรอนิกส์

บริษัทไทยพรีเมียร์ลีกจำกัด. “ดร.วิจิต แยมบุญเรือง แดลงสรุปสถิติการแข่งขันประจำปี 2013 ในงาน Meet the Press” เข้าถึงได้จาก

www.thaipremierleague.co.th/news_detail.php?nid=00464 (1 กรกฎาคม 2557), 7 พฤศจิกายน 2556.

ปิตีเทพ อยู่ยั้งยง. “ผลจากโศกนาฏกรรมฮิลส์โบโร ค.ศ. 1989 ต่อกฎหมายกีฬา อังกฤษ: มองจากอดีต ปัจจุบันและอนาคต” **ประชาไท**. เข้าถึงได้จาก

www.prachatai.com/journal/2012/09/42654 (3 กรกฎาคม 2557), 15 กันยายน 2555.

พลพงศ์ จันทรอัมพร. “ความจริงเปิดเผย!! ตำรวจและเจ้าหน้าที่ปิดเบือนโศกนาฏกรรม ฮิลส์โบโรห์” **Goal**. เข้าถึงได้จาก

www.goal.com/th/news/4256/ฟุตบอลอังกฤษ/2012/09/13/3373580/ความจริงเปิดเผย (3 กรกฎาคม 2557), 13 กันยายน 2555.

webmaster. “ประกาศกฎแฟนคลับอุดรธานีเมืองทอง พ.ศ.๒๕๕๒” เข้าถึงได้จาก

www.mtufc.com/board/index.php?topic=1021.0 (3 กรกฎาคม 2557), 17 พฤษภาคม 2553.

